

PHOKAIA HELLENİSTİK DÖNEM KALIP YAPIMI KASELERİ

(LEV. 19-24)

Aynur CİVELEK*

ABSTRACT

The term Megarian bowl, is commonly used between the modern archaeologists. This means Hellenistic, hemispherical, moldmade bowls without foot and handles, decorated all over exterior surface with relief figures and designs. In Hellenistic times called emitomos by the ancient Greeks, was an invention of Athenian potters. Soon, local imitations sprang up on many sites, e.g. Korinth, Sparta, Pergamon, Kyme, Ephesos, Antiokhia on the Orontes. From the third century B.C., they have been used as drinking vessels instead of kantharoi. Megarian bowls are never reported from the contexts together with the Early Roman pottery.

In ancient Phokaia, the Megarian bowls has been found at the top of the Maltepe Tumulus. In this study, the material has been grouped by the type of decoration : Imbricate bowls, net pattern bowls, concentric semi-circle bowls, figured and floral bowls. The clay of the Phokaian material, is always micaceous and more coarse-grained than the Attic one. The glaze is always matt grayish and orange-brownish colour. Large part of the fragments found at Phokaia, belongs to the so called Delian type. They must have been produced in workshops of Phokaia. There are no imported fragments from Attica. The Megarian bowls of Phokaia, started to occur from the beginning of the second century B.C. and continued to use until the end of the first century B.C.

Hellenistik dönemin gözde seramik gruplarından biri olan kalıp yapımı kaseler ya da yaygın olarak kullanılan diğer adıyla Megara kaseleri Phokaia antik kenti (Eski Foça) kazılarında Maltepe tümülüsü olarak anılan alanda çok sayıda ele geçmiştir¹. 1992 yılında kazılan Maltepe Tümülüsü,

* Dr. Aynur Civelek. Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın.

1 Antik Phokaia (Eski Foça) 'da kazılar 1989 yılından itibaren Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ömer Özyiğit tarafından yürütülmektedir. Değerli hocama, bu konuda çalışmama destek sağladığı için teşekkürü bir borç bilirim.

Phokaia yarımadasının 500 m. doğusunda, bugünkü mezarlığın hemen karşısında yer alır². Daha önceleri höyük olarak nitelendirilen bu tepenin, tümülüs olduğu anlaşılmıştır. Yığının içerisinde Herodotos'un sözünü ettiği Arkaik dönem sur duvarları ile, tümülüsün üzerinde kalınlığı yaklaşık 2 m.'ye ulaşan toprak yığnında, binlerce türdeş nitelikte çanak çömlek parçalarının arasında³, az bir bölümü profil veren, çoğu parçalar halinde Hellenistik döneme ait kalıp yapımı kase ele geçmiştir. Bu çalışmada Phokaia malzemesinin tamamı yerine, grupları tanıtacak belirgin örnekler seçilmiştir.

Daha erken dönemlerde kullanılan kantharosların yerini aldığı ve Atinalı çömlekçilerin icadı olduğu düşünülen bu formun en belirgin özelliği, kalıpta yapılmış olmasıdır. Yarı küresel gövdeli, üzerinde kabartma bezemelerin yer aldığı bu seramik grubu Kıta Yunanistan'dan⁴ adalara⁵, Anadolu'da Karadeniz kolonileri⁶; Pergamon⁷, Kyme⁸, Labraunda⁹, Ephesos¹⁰, Metropolis¹¹, Tarsus¹², Orontes nehri üzerindeki Antokhia'dan¹³; Suriye, Mısır, Rusya'ya¹⁴ dek yayılan geniş bir coğrafyada karşımıza çıkar. Neredeyse Hellenistik dönem boyunca hiçbir değişikliğe uğramadan, yaygın şekilde kullanılan bu malzeme, Batı Anadolu'daki merkezlerde de erken Roma dönemi kontekstlerinde bulunmaz.

Çalışmamızda incelenen malzemelerin daha önce yayını yapılmamış olup, Phokaia'da Hellenistik kalıp yapımı kaselerin üretildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra, üzerinde daha fazla ayrıntılı

² Akurgal 1956, 34. Maltepe'deki ilk bilimsel çalışmalar 1953-1955 yılları arasında Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal ile Nezih Fıratlı tarafından yapılır ve açılan sondajlarla bu alanın Arkaik dönemden itibaren Hellenistik ve Roma dönemlerinde bir yerleşim alanı olduğu ileri sürülür.

³ Özyiğit 1993, 2.

⁴ Thompson 1934, 451-459; Rotroff 1982; Edwards 1975.

⁵ Laumonier 1978; Tölle 1974.

⁶ Bouzek 1990, 106-121.

⁷ Luca 1968, 73-75, 79-99, 101-102.

⁸ Rotroff 1982, dipnot 43.

⁹ Hellström 1965, 19-23, Pl. 9-11.

¹⁰ Mitsopoulos 1991.

¹¹ Gürler 1994.

¹² Jones 1950.

¹³ Waage 1948, 1-60.

¹⁴ Rotroff 1982, 10.

incelemenin yapıldığı, kullanışlı kontektlerle tarihlenebilen ve stil gelişiminin iyi izlenebildiği Arkaik ve Klasik dönem seramik gruplarından sonra, İ.Ö. 3. yüzyılın son çeyreğinden İ.Ö.1.yüzyıl sonuna dek kullanılan bu kaselerde tarihlemeye yardımcı olabilecek stil gelişiminin kesin ayrımlarının olmayışı ve ayrıca bu konuda özellikle Anadolu'daki buluntular üzerine yayınların çok az olması, çalışmamızı zorlaştıran nedenlerdir.

Yanlış bir anlama sonucu yerleşen Megara kasesi terimi, uzun bir tanımlama gerektiren malzemeyi kısaca anlattığından dolayı günümüzde de yaygın olarak kullanılmaya devam eder¹⁵. Bu kaseler için, antik isim arama çalışmaları ise sonuçsuz kalmıştır¹⁶. Yaygın olarak kullanılan “Megara kasesi” ifadesi, ilk olarak O. Benndorf tarafından kullanılmıştır¹⁷. Fakat daha sonraki çalışmalar Benndorf'un bu tanımlamayı kullandığı kaselerin, Megara ile özel bir bağlantısı olmadığını ortaya koyar. Edwards ise, “kalıplanmış rölyef kase” tanımlamasını önerir¹⁸. Fakat, kaselerin dudak ve ayak gibi çark yapımı bazı kısımları olduğundan, bu tanımlamada eksiklik görülür. Hellenistik döneme ait, kalıp yapımı, üzerinde kabartma bezemelerin yer aldığı, yarı küresel gövdeli kaseleri belirten “Megara kasesi” tanımlaması, yaygın olarak kullanılmaya devam eder. Bilinen ilk örneklerinin metal olduğu bu kaselerin camdan yapılmış olanları da birçok müze ve koleksiyonda korunur¹⁹. Sözü edilen kalıp yapımı kaselerin ortaya çıkışları ve kronolojik problemleri üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Bunlardan ilki Courby'e²⁰ aittir. Atina'da çeşitli kuyulardan gelen malzemeleri Thompson²¹ ve Schwabacher²² inceler. Korinth'teki malzeme

¹⁵ Rotroff 1982, 2. Megara kasesi ismi ilk olarak, Atina'daki koleksiyonlarda bulunan ve Megara'dan geldiği söylenen malzemeyi inceleyen Otto Benndorf tarafından kullanılır. Fakat daha sonraki çalışmalar bunların Megara ile bir ilgilinin olmadığını ortaya koyar.

¹⁶ İbid., 1982, 2-3.

¹⁷ İbid., 2. 1883 yılında Otto Benndorf, Atina'da çeşitli koleksiyonlarda bulunan çok sayıda kaseyi inceler ve kendisine bunların Megara'dan geldiği söylendiği üzere, Benndorf bunları Megaralılar'ın kullandığı γυαλασ olarak tanımlar.

¹⁸ Edwards, VII, 3, 88-90.

¹⁹ Byvanck 1973, 120-122; Oliver 1969, 10-11; Oliver 1977, 26-32, 40-42, 76-78 Rotroff 1982, 6-9 Kaselerdeki çeşitli motiflerin Mısır'daki kaplarda ortaya çıkması, bu kaselerin Ptolemaios Aleksandria kökenli olduklarını düşündürür. Fakat pişmiş toprak örneklerin az sayıda ele geçmesi, buranın metal örneklerin kopyalarının yapıldığı yer olduğunu akla getirir.

²⁰ Rotroff 1982, dipnot 8. ²¹ Thompson 1934, 311-480.

²² Schwabacher, 182-228.

ise Edwards tarafından tahrip tabaklarına dayanılarak tarihlenir²³. Bu konudaki en geniş çalışma ise Rotroff'a aittir. Atina'daki kaselerin Thompson tarafından önerilen üretim tarihi İ.Ö. 275'lerde başlarken, Rotroff tarafından bu tarih İ.Ö. 240-220'lere dek çekilir²⁴. Anadolu'da ise en erken örnek Pergamon'da İ.Ö. 3.yüzyılın son çeyreğinden olmakla birlikte, büyük çoğunluk İ.Ö. 200'lere²⁵, Labraunda'da İ.Ö. 2.yüzyılın ikinci yarısından İ.Ö. 1. yüzyıla²⁶, Tarsus'ta İ.Ö. 3.yüzyıl-erken 2. yüzyıla verilen az örneğin yanı sıra büyük çoğunluk İ.Ö. 2. yüzyıla²⁷, Antiokhia'da İ.Ö. 3.-2. yüzyıla²⁸ verilir.

Phokaia kalıp yapımı kaseleri, diğer antik kentlerde bulunan örnekleri gibi, yarı küresel gövdeli, kulpsuz, üzerinde kalıpta yapılan kabartma motiflerin ve figürlerin yer aldığı kaplardır. Genellikle kırmızı-sarı, kırmızı-kahve renkte, mikalı kile sahip; turuncu-kahveden koyu kahve-siyaha dek değişen mat boyalıdır²⁹. Elimizdeki örneklerin en küçüğü 7,8 cm., en büyüğü ise 17,8 cm. çaptadır. Neredeyse tamamı parçalar halinde bulunan malzememizden tam profil veren iki kase nin yüksekliği ortalama 6,5 cm.'dir. Phokaia kaseleri arasında konik ve yarı küresel gövde profili izlenir (Fig. 1-3). İçte dönük dudaklı örneklerin yanı sıra dışı çekik dudaklı örneklerinin bulunduğu kaselerin, profillerinin kronolojik açıdan önemli olmadıkları bilinir. Delos, Pergamon ve Ephesos atölyelerindeki gibi gövde -ağız kenarı çerçevesi dışında- figürler ve bezemelerin yer aldığı iki ya da üç yatay frize ayrılır. Bu özellik Atina'daki çok az kase üzerinde vardır³⁰.

Diğer antik kentlerdeki örnekler gibi, Phokaia kaseleri de bezeme düzenine göre bindirme yaprak, file, konsantrik yarım daire, figürlü ve bitkisel bezemeli olarak gruplanır. Bu tip kaselerdeki en erken bezeme biçimli çam kozalağı taklidi kaselere ise Phokaia malzemesi arasında rastlanmaz.

²³ Edwards 1975, 151-187.

²⁴ Thompson 1934, 457; Rotroff 1982, 1-112.

²⁵ Luca 1968, 123-125, no. 158 Taf. 43; 125-127, 130-131, no. 192-200 Taf. 45.

²⁶ Hellström 1965, 21.

²⁷ Jones 1950, 163.

²⁸ Waage 1948, 14-15, 30.

²⁹ Firnisin rengi, seramiklerin tarihlenmesinde kesin bir sonuç vermemekle birlikte, bazı bilimadamlarına göre parlak siyah firnisli örnekler daha erkendir. Daha sonra bu firnis matlaşır ve geç dönemlerde grimsi siyah renge dönüşür.

³⁰ Rotroff 1982.

Phokaia kaselerinin incelenmesinde yaygın olarak kullanılan terimler seçilmiştir. Kaseler, genellikle taç yapraklardan veya seyrek olarak maskarlardan oluşan ve madalyon olarak anılan dip kısmına sahiptir. Madalyondan hemen sonra bitkisel bezemenin yapıldığı kalyks, daha sonra figürlerin yer aldığı duvar ile çeşitli geometrik ve bitkisel bezemelerin bulunduğu ağız kenarı çerçevesinden oluşur.

Bindirme yapraklı kaseler (Fig. 4)

Gövde, madalyondan ağız kenarı bezeme alanına dek, basit bir mühürün yinelenmesiyle yapılan üst üste binen küçük yapraklarla bezelidir. “Balık pulu” bezemeli olarak da isimlendirilen³¹ bu kaseleri çevreleyen yapraklar, iki grupta incelenir. Birinci grupta büyük yaprakların görüldüğü, aynı zamanda daha erken olarak yorumlanan örnekler bulunur³². Daha geç olduğu düşünülen küçük yapraklı grup, aynı zamanda Phokaia malzemesi arasında da daha sık görülendir. Elimizde bulunan on adet parçada *nymphaea* lotus ve *nymphaea nelumbo* sıklıkla görülür. Profil veren tek örneğimiz 11,6 cm. ağız çapında ve 5,5 cm. yükseklikte olup, içe dönük dudaklıdır ve ağız kenarı çerçevesinde aralarında rozetler bulunan Lesbos *kymationu* ve onun altındaki frizde, sık karşılaşılan bir bezeme olan inci-makara dizisi yer alır.

Atina’da İ.Ö. 3. yüzyılın ikinci yarısından - İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına; Korinth’te İ.Ö. 2. yüzyıl ortalarına, Delos’ta İ.Ö. 2. yüzyıl ortalarına tarihlenirken, Phokaia örneklerinin en yakın benzerlerinin olduğu Ephesos ve Pergamon’da İ.Ö. 2. yüzyıla, Labraunda’da İ.Ö. 3. yüzyılın ikinci yarısından daha geçe verilir³³.

File bezemeli kaseler (Fig. 5)

Gövdenin, kabartma çizgilerden oluşan beşgenlerle bezendiği örneklerdir. Bu beşgenler ağız kenarından başlayıp madalyona dek uzanır³⁴. File

³¹ Rotroff 1982, 16-17.

³² İbid., 17. Büyük yapraklı örnekleri İ.Ö. 3. yüzyılın son çeyreği ile İ.Ö. 2. yüzyıl başlarına; küçük yapraklıları ise İ.Ö. 3. yüzyılın son çeyreğinden İ.Ö. 2. yüzyıl ortalarına dek tarihler.

³³ Mitsopoulos 1991, 68; Hellström 1965, 21.

³⁴ Thompson 1934, 381. Atina Agorası’nda D Grubuna ait İ.Ö. 3. yüzyıla tarihlenen siyah boyalı, üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış file bezemeli kaselerin ilk örnekler olduğu düşünülür.

bezemesinde, tek ya da çift kabartma çizgilerin yanı sıra, kabartma noktacıkların da kullanıldığı görülür. Kaplumbağa kabuğundan esinlenerek yapıldığı düşünülen bu bezemeye sık rastlanmaz. Phokaia'da da diğer merkezlerde olduğu gibi çok az ele geçen parçalardan birinde file bezemesi için kabartma çizginin kullanıldığı ve meander bandının bulunduğu ağız kenarı bezemesine bağlantı yerinde kabartma bir nokta, diğer parçada ise kabartma noktacıkların oluşturduğu beşgen alanın içinde-her zaman görülmeyen- başı arkaya çevrili sağa doğru koşar durumda bir geyik figürü yer alır . Atina ve Korinth'te³⁵ de az sayıda karşımıza çıkan örneklerin Anadolu'da en yakın benzerleri Pergamon, Antiokhia'da görülür³⁶.

Konsantrik yarım daire bezemeli kaseler (Fig. 6)

İç içe geçmiş yarım dairelerin, ağız kenarından madalyona dek bütün gövdeyi kapladığı kaselerde, genellikle konsantrik yarım dairelerin merkezinde rüzgar gülü bezemesi ve aralarındaki boşluklarda kabartma noktacıklar yer alır³⁷. Ağız kenarı çerçevesinde yatay S bezemesinin olduğu dışa dönük dudaklı tek örnekle (Fig. 6a) birlikte verilen diğerleri farklı kaselelere ait kırık gövde parçalarıdır.

Genellikle İ.Ö. 2. yüzyıldan geç 1. yüzyıla dek kullanıldığı düşünülen bu kaselerin, Atina ve Korinth gibi merkezlerin yanı sıra Anadolu'daki buluntular arasında da az sayıda olması dikkat çekerken³⁸, Pergamon'daki en erken örnekler İ.Ö. 190'a, Labraunda'da İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir³⁹.

³⁵ Edwards 1975, Pl. 79-80. File bezemeli kaselerin çeşitlerinin çok görüldüğü Korinth'te İ.Ö. 160-146 arasında tarihlenir.

³⁶ Luca 1968, K 39-41, Taf. 22-25. Pergamon'da İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına verilir; Waage 1948, Fig. 15, 19-21.

³⁷ Rotroff 1982, 38; Thompson 1934, 442-444; Callaghan 1981, 53-60. Zahn bu bezemenin Batı Yamacı seramikleri üzerindeki çiçeklerden alındığını söylerken, Thompson, bunun, Atina'da Hellenistik dönemde tahrip edilen mezarlardan gelen protogeometrik vazolardan esinlenerek yapıldığını düşünür. Callaghan ise, İ.Ö. 150'de Akha kuvvetleri tarafından esir edilen Makedonialı askerlerin kalkanlarından esinlenerek yapıldığını ileri sürer.

³⁸ İbid., no. 8 Pl..2, no. 398 Pl. 68; Edwards 1975, Pl. 80-81.

³⁹ Luca 1968, 356, Taf. 54; Hellström 1965, no. 152-154, Pl. 11.

Figürlü Kaseler (Fig. 2, 7)

Esas bezeme alanında çeşitli insan ve hayvan figürlerinin görüldüğü bu örneklerde figürler tek tek bitkiler arasında dururken bazen belli bir konu da ele alınır. “Homeros kaseleri” veya edebi konulu kaseler olarak anılan grup, mitolojiden, Homeros şiirlerinden veya tragedyadan alınan konuları işler⁴⁰.

Kozalak taklidi, bindirme yaprak bezemeli ve bitkisel bezemeli kaselerle birlikte incelenerek İ.Ö. 3. yüzyılın son çeyreği ile İ.Ö. 2. yüzyılın ilk çeyreğine verilen⁴¹ bu kaselerde, figürler bazen kalyks üzerindeki alanda bazen de madalyonun çevresindeki yaprakların arasındadır. Figürlerin genellikle kalyks ile çerçeve arasında olduğu Phokaia kaselerinde en çok betimlenen savaş sahneleridir. Askerler yayan ya da atlı olarak, ellerinde mızrak ya da kalkanlarla birlikte görülür. Phokaia kaselerindeki savaş sahnelerinin en yakın benzerleri Delos'ta bulunur⁴². Amazonların ellerinde mızraklar ve kalkanlarla betimlendiği kaselerin benzerlerine Atina, Korinth, Delos, Labraunda, Antiokhia'da rastlanır⁴³.

Aynı atölyenin üretimi olduğunu düşündüğümüz iki kase üzerinde, ağız kenarı kuşağı ile kalyks arasındaki bantta, solda bir elinde kalkanı diğer elinde mızrağıyla betimlenen Athena ve sağda oturan ve bir elinde kartal tutan Zeus'un betimlendiği dikkat çeker (Fig. 2). Her iki kasedeki figürler ve kompozisyon birbirinin aynısıdır; farklı olan ağız bir örnekte ağız kenarı kuşağınsa ucu kıvrık üçgenlerin, diğerinde ise sarmaşık dallarının olmasıdır. Phokaia'da Arkaik dönemden beri kuvvetli bir Athena kültürünün varlığını göz önünde bulundurursak, bu tür bir kompozisyonun belki de daha fazla sayıda kase üzerinde işlenmiş olabileceği akla gelir⁴⁴.

Erosler da Phokaia kaselerinde çok görülür. Tek başlarına olabildiği gibi, başka figürlerle birlikte yürürken ya da uçarken gösterilir.

⁴⁰ Byvanck, 1953, 3.

⁴¹ Rotroff 1982, 15.

⁴² Laumonier 1978, no. 3343, Fig.31; no. 3352, 9252, Fig. 32.

⁴³ İbid., no. 3342, Fig. 31, no. 3359, Fig. 37; Hellström 1965, no. 99 Pl. 9; Waage 1948, no. 22,25, 29 Fig. 10; Edwards 1975 no. 844 Pl. 74; Thompson 1934, 355, Fig. 38 C 20.

⁴⁴ Akurgal 1988.

Figürlü kaseler arasında en çok rağbet gören, Atina, Korinth ve Delos'tan ele geçen örneklerde yaygın olarak kullanılan, "Dionysiak" sahneli kaselere Phokaia malzemesi arasında rastlanmaz⁴⁵.

Phokaia figürlü kaseleri arasında aynı atölyeye ait olması gereken ve belki de Phokaia'daki bir atölyede üretildiğini düşündüren, fazla pişmiş ya da yanmış çok sayıda parça bulunur.

Bitkisel Bezemeli Kaseler (Fig. 3)

Kalıp yapımı kaselerin en ilgi çekici ve en güzel örneklerinin bulunduğu bu grupta kaselerin ana bezeme alanında çeşitli yapraklar ve çiçekler kullanılmıştır. Bunlar değişik isimlerle anılır⁴⁶. Merkezi damarlı yuvarlak taç yaprak *nymphaea lotus*, merkezi damarlı ucu sivri taç yaprak *nymphaea caerulea*, merkezi damarlı yuvarlak taç yaprak *nymphaea nelumbo*, hem merkezi hem de yatay damarları olan sivri uçlu eğreltiotu, stilize birleşik yaprak olan palmet ve kenarları yırtık, merkezi damarlı geniş yaprak *akanthus* kalıp yapımı kaselerde, yaygın olarak kullanılan bitkilerdir.

Kozalak taklidi, figürlü ve bindirme yaprak bezemeli kaselerle birlikte incelenen kaselerin madalyonun çevresini saran bitkiler kalyks kısmını oluşturur ve kalyks üzerindeki yatay alanlarda da yine çeşitli bitkiler bulunur. Phokaia kaselerinde bitkilerin düzenlenişinde zengin kompozisyonlar görülür. Genellikle altı veya sekiz taç yapraktan oluşan madalyonun çevresinde bulunan yapraklar kalyks kısmındadır ve aynı zamanda duvarda da çeşitli yapraklar ya da kıvrık asma dalları kullanılır. Ağız kenarı bandında ise inci dizileri, palmetler, saç örgüsü bezemesi yer alır. Bitkisel bezemeli metal kaplar ile pişmiş toprak kaseler arasında paralellik gözlenir⁴⁷ ve pişmiş toprak örneklerinin ilk olarak İ.Ö.3.yüzyılın son çeyreğinde üretilmeye başlandıkları genel olarak kabul edilen bir tarihtir. Başlangıcı için Atina'da İ.Ö. 3. yüzyılın son çeyreği, Korinth'te ise İ.Ö. 250'ler önerilirken,

⁴⁵ Rotroff 1982, 42 Pl. 41; Edwards 1975, 807, 810; Laumonier 1978, no. 3247 Fig. 20, no. 3242 Fig. 37.

⁴⁶ İbid., 3, Pl. 94.

⁴⁷ Oliver 1977, 41, 78. İ.Ö. erken 3. yüzyıla ait Mısır'dan gelen bir kase üzerinde ve İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına ait, Toledo Müzesi'nde korunan gümüş kasede benzer *nymphaea nelumbo* ve *nymphaea lotus* yaprakları görülür. İsrail'de bulunan ve Rotschild Koleksiyonu'nda yer alan, İ.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısına ait altın ve cam karışımı kasede madalyonun çevresini saran *lotus* ve *akanthus* yaprakları izlenir

Anadolu'da Ephesos'ta İ.Ö. 200'lere, Pergamon'da İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci çeyreğine, Labraunda'da ise İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına verilirler⁴⁸.

Çerçeveler (Fig. 1, 8)

Genel olarak incelendiğinde kaselerin üzerinde yer alanların yanı sıra, ağız kenarında da çeşitli bitkisel ve geometrik bezemeler kullanılır. Phokaia malzemesi arasında en sık görülenler, Lesbos kymationu, İon kymationu, meander dizisi, yatay S'ler, inci makara dizisi, rozetler ve palmetlerdir. Ağız kenarının altında, gövde üzerinde yer alan bezemelere sınır oluşturan, ince bir bant içinde yer alan bu bezemeler Kıta Yunanistan, adalar ve Anadolu örneklerinde hemen hemen benzer biçimlerde ortaya çıkar, Hellenistik dönem içinde genellikle farklılık göstermeden devam ederler ve bu nedenle tek başlarına, kaselerin tarihi için kanıt değildir.

Madalyonlar (Fig. 3)

Kalıp yapımı kaselerin, genellikle tek ya da çift kabartma halka ile çevrelendiği ve bazen taç yaprakların bazen de mask şeklinde bezemelerin yer aldığı bölümdür. Phokaia örneklerinde altılı ya da sekizli taç yaprakların kullanıldığı görülür. Özellikle Atina örneklerinde yaygın olarak kullanılan masklar Phokaia'da görülmez.

Bunun yanı sıra tek bir örneğin dip kısmında kabartma halkalara bitişik olarak yapılan deniz kabuklarının ayak görevini üstlendikleri düşünülür. Deniz kabuklarının metal örneklerine İ.Ö. 3. yüzyılda rastlanırken, pişmiş toprak örnekler Atina'da İ.Ö. 225-200'e verilir⁴⁹.

Elimizde korunan madalyon örneklerinin çok az olması nedeniyle, yaygın olarak kullanılan bezemelerden ve sayılarından söz etmek olanaksızdır.

Zaten tarihlendirme problemleri bulunan bu seramik grubunun Phokaia'dan ele geçen örnekleri için durum daha da zordur. Çünkü Maltepe Tümülüsü gibi, içerisinde Arkaik dönemden Hellenistik döneme dek çok karışık malzeme bulunduran bir alandan gelmeleri, elimizde kesin tarihlere yardımcı olacak toplu buluntu gruplarının olmayışı, Phokaia örneklerinin ancak diğer antik kentlerden gelen örneklerle kıyaslanarak ve az da olsa

⁴⁸ Luca 1968, 1, no. 294a, Taf. 50; Hellström 1965, 21, Pl. 9-10.

⁴⁹ Rotroff 1982, no. 2 Pl. 1, no. 65 Pl.11.

Maltepe Tümülüsü'nden gelen diğer seramik gruplarıyla birlikte değerlendirilmesine yol açar.

Çok sayıda cüruf bulunması, bozuk ve defolu üretimlere rastlanması, aynı kap formundan birbirine yakın olarak yüzlerce örneğin bulunmasından dolayı bir çöplüğe ait olmalıdır. Bu nedenlerle tümülüsün taş dolgusunun yığılmasından sonra, en yakın çevrede bulunan seramik atölyelerine ait çöplükler bozularak buraya taşındığı ve taş dolgu malzemeyle örtüldüğü düşünülür. 1992 yılında yapılan temel kazılarının sonucuna göre, bu çöplüklerin atölyelerinin bulunduğu alan, tümülüsün doğusundaki yerdir⁵⁰. Buradan çıkan seramiklerle tümülüsün doğusundan gelen malzeme paralellik gösterir.

Tümülüsün üzerine seramik atölyelerinden taşınarak getirilen malzeme, tümülüsün inşaatının bitiriliş tarihinden sonra olmalıdır. Tümülüsün üst dolgusu içinden ele geçen her türlü çanak çömlek, tümülüsün tarihinden daha erkendir. Tümülüsün içinde ele geçen malzeme genellikle İ.Ö. 3. yüzyıla ait olup, bunun yanı sıra İ.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen malzeme de bulunur. Bronzdan yapılmış, İ.Ö. 3. yüzyıla verilen çok sayıda sikkenin ön yüzünde petasoslu Hermes başı, arka yüzünde ise griffon protomları bulunur⁵¹.

Burada üç ayrı atım tabakası saptanır. En üstteki tabakada ince seramiğin yanı sıra kaba parçalar, ikinci tabakada çok sayıda ince seramik ile terracottalar ve üçüncü tabakada ise İ.Ö. 4. yüzyılın ortalarından İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına dek verilen malzemeler vardır. Sözüne ettiğimiz kalıp yapımı kaseler ikinci tabakada siyah firnisli Batı Yamacı, balık tabakları, içe ve dışa dönük dudaklı kaseler, applike keramik örnekleriyle birlikte ele geçmiştir⁵².

Hellenistik döneme ait kalıp yapımı kaselerin yaygın olarak bulunduğu bütün merkezlerde İ.Ö. 3. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, özellikle İ.Ö. 2. yüzyılda sık olarak kullanıldığını ve İ.Ö. 1. yüzyılın sonlarına dek devam ettiği görülür. Phokaia'da ele geçen malzeme de diğer antik kentlerdeki benzerlerinden hem yapım tekniği hem de stil ve gelişim açısından

⁵⁰ Özyiğit 1993, 2.

⁵¹ İbid.,

⁵² Özyiğit 1995, 8.

farklı değildir. Bu tip kaselerin Anadolu'da bulunduğu diğer merkezlerde göz önünde bulundurulursa, Phokaia malzemesinin de yoğun olarak İ.Ö. 2. yüzyıl başlarından İ.Ö. 1. yüzyıl sonuna dek kullanıldığını söylemek olasıdır. Fakat son yıllara dek yapılan kazılarda kontekst buluntuların olmayışı, Phokaia malzemesi için kesin tarih vermemizi zorlaştırır.

Maltepe Tümülüsü'nün üzerindeki toprak yığıntı içinde bulunan kalıp yapımı kaselerin üretildiği atölyelerin yerleri saptanmamıştır. Bununla birlikte, özellikle Hellenistik ve Roma dönemine ait diğer seramik gruplarına ait atölyelerin yerleri belirlenmiştir. Parçaların neredeyse tamamının kırık olarak ele geçmesi, pişirme hataları, ayrıca aynı seramik atölyelerinde üretildiğini düşündüğümüz parçaların bulunması, kaselerin üretiminde yerel kilin kullanılması ve aynı zamanda Maltepe Tümülüsü'nün üst yığınının çeşitli atölyelerin üretim atıklarından oluşması, Batı Anadolu'daki önemli merkezlerden biri olan Phokaia'da da "Megara kasesi" üretimi olması gerektiğini düşündürür.

Kısaltma ve Kaynakça

- Akurgal 1956 Akurgal, E., "Foça Kazıları ve Kyme Sondajları", *Anatolia* I, 1956, 34 vd.
- Akurgal 1988 Akurgal, E., *Anadolu Uygarlıkları*, 1988.
- Bouzek 1990 Bouzek, J., *Studies of Greek Pottery in the Black Sea Area*, Prague, 1990.
- Byvanck 1973 Byvanck, L.-Q. Van Ufford, "Un bol d'argent hellénique en Suede", *BCH* 1973, 119-123.
- Byvank 1953 Byvank, L.-Q. Van Ufford, "Les bols megariens", *BABesch* 28, 1953, 1-21.
- Callaghan 1981 Callaghan, P.J., "The Little Palace Well and Knossian Pottery of the Later Third and Second Centuries B.C.", *BSA* 76, 1981, 35-58.
- Edwards 1975 Edwards, G. R., *Corinthian Hellenistic Pottery*, Corinth VII, 3, Princeton, 1975.
- Gürler 1994 Gürler, B., *Metropolisin Hellenistik Dönem Seramiği*, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (doktora tezi), İzmir, 1994.
- Hellström 1965 Hellström, P., *Labraunda, Swedish Excavations and Researches, II, i, Pottery of Classical and Later Date, Terracotta Lamps and Glass*, Lund, 1965.
- Jones 1950 Jones, F.F., *The Pottery in Excavations at Gözülü Kule, Tarsus I, The Hellenistic and roman Periods*, 1950.
- Laumonier 1977 Laumonier, A., "Bols hellénistiques à reliefs", *BCH, Suppl. I*, Paris, 1973, 253-262.
- Laumonier 1978 Laumonier, A., *La ceramique hellénistique à reliefs, 1, Ateliers "İoniens"*, Delos XXXI, Paris, 1978.
- Luca 1968 Luca, G.-Ziegenaus O., *Das Asklepieion, Pergamon XI, 1*, Berlin, 1968.
- Mitsopoulos 1991 Mitsopoulos, V.-Leon, *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos Kleinfunde*, Wien, 1991.
- Oliver 1969 Oliver, A., "A Gold-Glass Fragment in the Metropolitan Museum of Art", *JGS*, 11, 1969, 9-16.
- Oliver 1977 Oliver, A., *Silver for the Gods: 800 Years of Greek and Roman Silver. Catalogue of an Exhibition at the Toledo Museum of Art*, Toledo, Ohio, 1977.
- Özyiğit 1990 Özyiğit, Ö., "1989 Yılı Phokaia Kazıları", XII. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Ankara, 1990, 53-54.
- Özyiğit 1992 Özyiğit, Ö., "1991 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", XIV. Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Ankara, 1992.

- Rotroff 1982 Rotroff, S. I., *The Athenian Agora XXII, Hellenistic Pottery and Imported Moldmade Bowls*, Princeton, 1982.
- Schäfer Schäfer, J., *Hellenistische Keramik aus Pergamon*, Berlin, 1968.
- Schwabacher Schwabacher, W., "Hellenistische Reliefkeramik am Kerameikos" *AJA* 45, 182-228.
- Thompson 1934 Thompson, H., "Two Centuries of Hellenistic Pottery", *Hesperia* 3, 1934, 311-480.
- Tölle 1974 Tölle-Kastenbein, I., *Das Kastro Tigani, Die bauten und funde griechischen römischen und byzantinischer zeit, Samos, XIV, Bonn, 1974.*
- Waáge 1948 Waáge, F. O., *Hellenistic and Roman Tableware of North Syria in Antioch on the Orontes, IV,i, Ceramics and Islamic Coins*, Princeton, 1948.

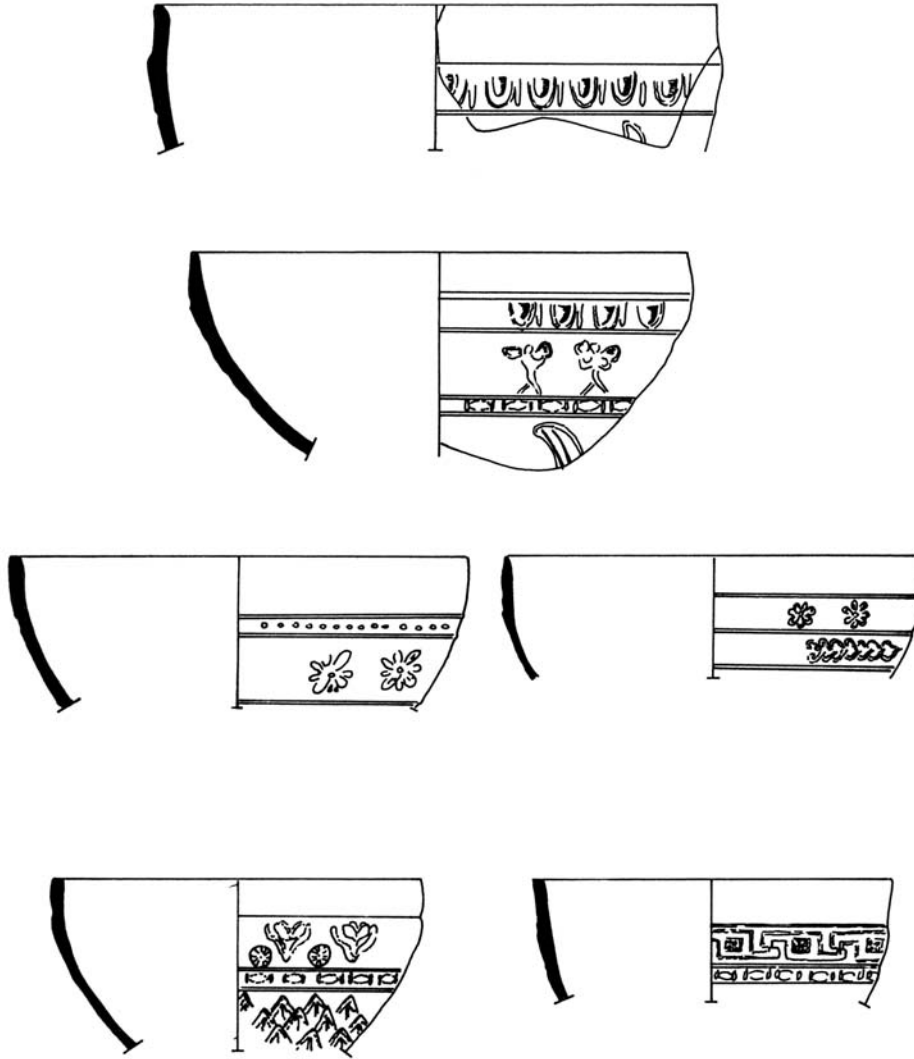

Fig. 1

LEVHA 20

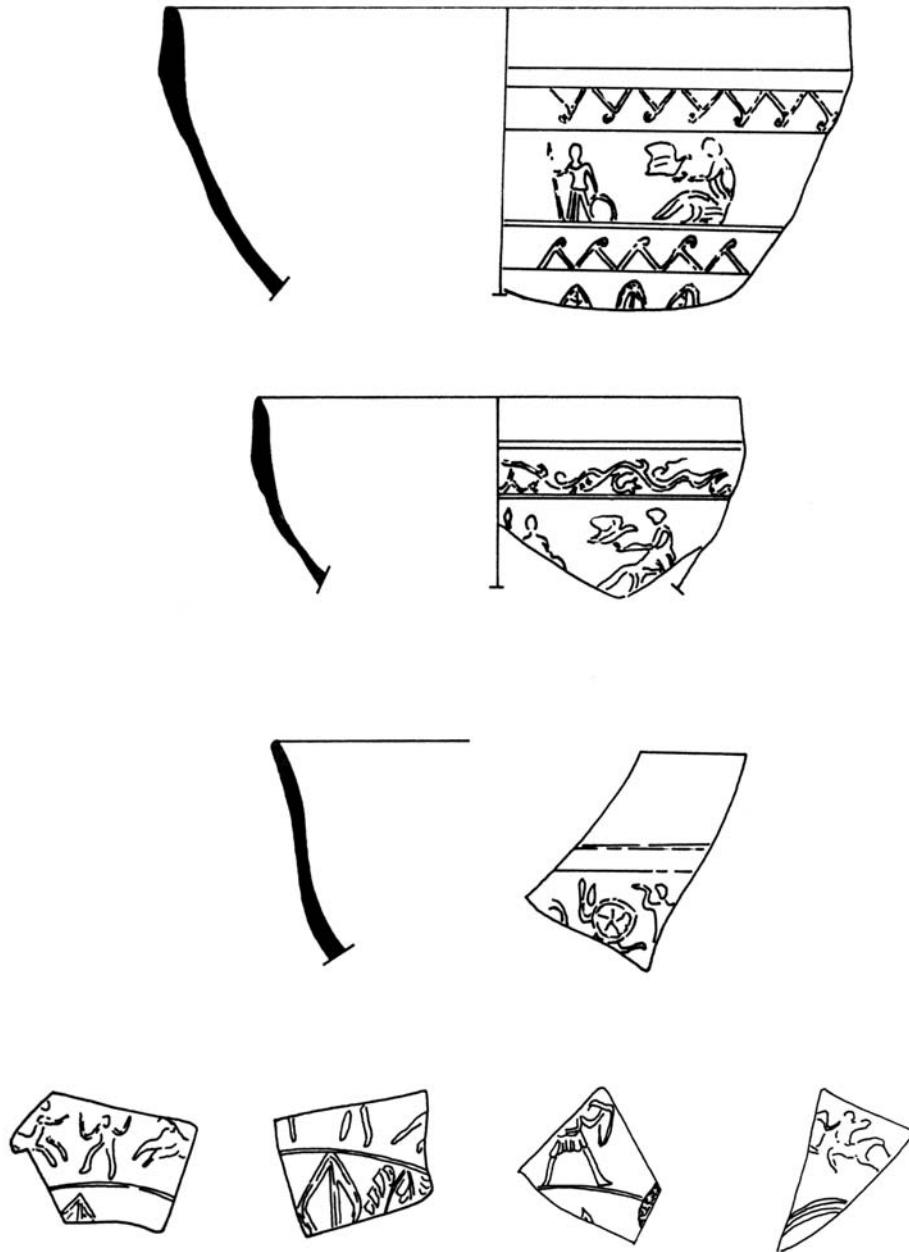

Fig. 2

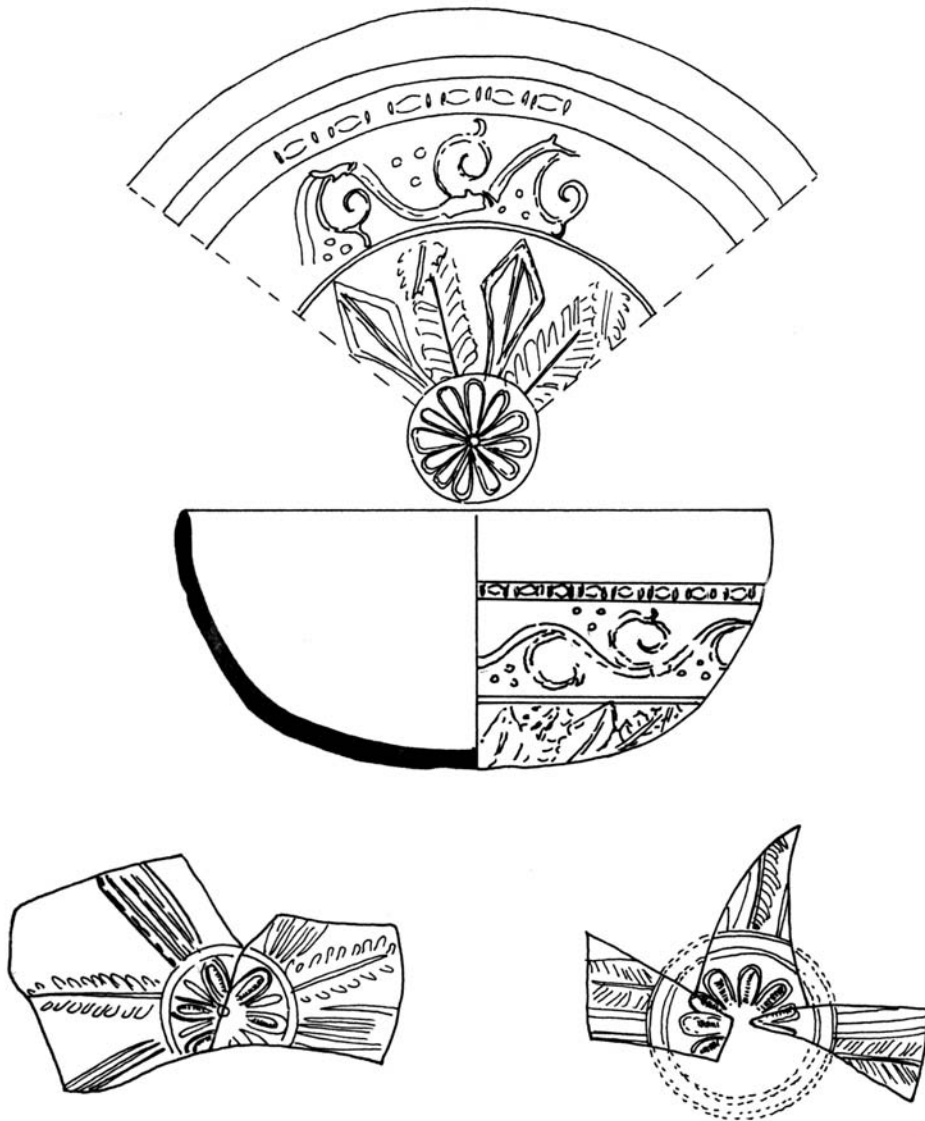

Fig. 3

LEVHA 22

Fig. 4

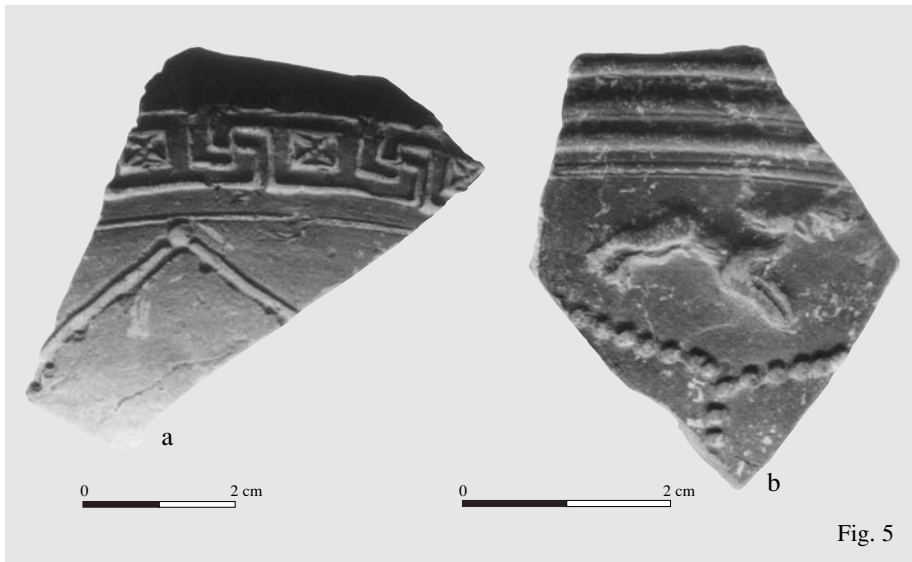

Fig. 5

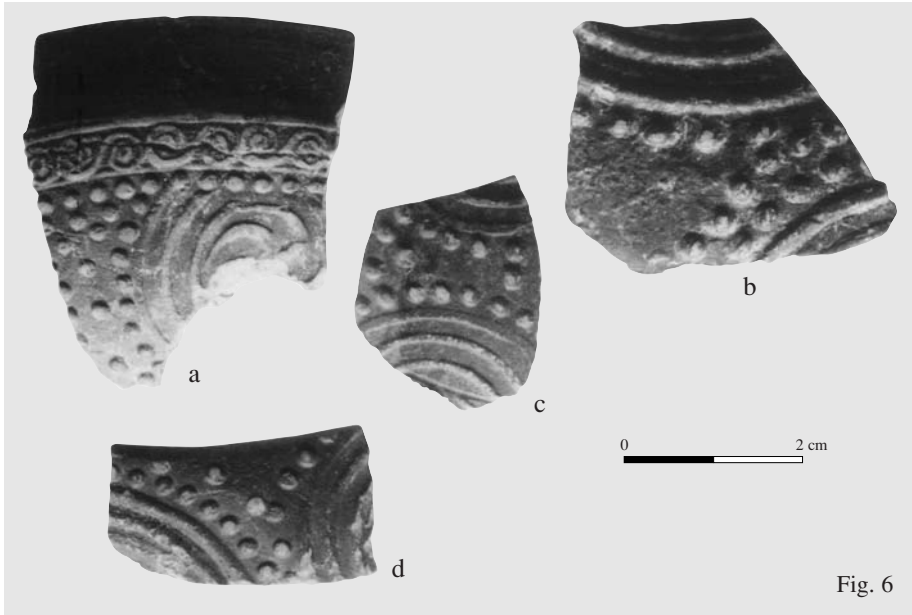

Fig. 6

Fig. 7

LEVHA 24

Fig. 8